

บทที่ 4

รากฐานของการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความเข้าใจพื้นฐานทางสังคมและบริบทของประเทศอย่างรอบด้าน เนื่องจากสังคมศึกษาเป็นศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และสังคมในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพ หลักสูตรสังคมศึกษาจึงจำเป็นต้องอิงกับปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมระบบการศึกษาในแต่ละยุค ได้แก่ ปรัชญาการศึกษาที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงอุดมการณ์ ลักษณะการเมืองการปกครองที่กำหนดทิศทางของรัฐ สภาพสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่สะท้อนวิถีชีวิตของประชาชน รวมถึงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ บทนี้จึงมุ่งอธิบายรากฐานดังกล่าวในฐานะปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนให้หลักสูตรสังคมศึกษาของชาติพัฒนาอย่างมีคุณภาพและสอดคล้องกับสังคมโลกยุคใหม่

4.1 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร ถือเป็นกระบวนการเชิงระบบที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษา เพราะมันมิใช่เพียงการรวบรวมเนื้อหาวิชาการหรือกำหนดหัวข้อการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการสร้างโครงร่างของประสบการณ์การเรียนรู้ที่ออกแบบมาให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ และค่านิยมอย่างสอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา สังคม และอนาคตของผู้เรียนเอง เมื่อเริ่มต้นจะพัฒนาหลักสูตร ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

4.1.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

Taba (1962) นิยามการพัฒนาหลักสูตรว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหา การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายใหม่ที่วางไว้ สอดคล้องกับ Good (1973) ที่ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ 2 ความหมาย คือ (1) การปรับปรุงหลักสูตร และ (2) การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร โดยการปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ความเหมาะสมกับโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตร วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผล โดยจัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรติดต่อกันไป หรือปรับปรุงโปรแกรมการศึกษาให้เหมาะสม สำหรับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การดัดแปลงให้แตกต่างออกไปจากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นใหม่ โดย

เปลี่ยนแปลงแบบหลักสูตร ขณะที่ Saylor and Alexander (1974) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิม เป็นพื้นฐาน

สจ๊ต อุทรานันท์ (2532) กล่าวว่า คำศัพท์ที่ใกล้เคียงกับการพัฒนาหลักสูตรมากที่สุด คือ การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) และการร่างหลักสูตร (curriculum planning) ขณะที่ ทศนีย์ บุญเติม (2551) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตร (curriculum construction) หรือการร่างหรือวางแผนหลักสูตร (curriculum planning) หรือการทำหลักสูตร (curriculum making) ขึ้นมาใหม่จากภาวะที่ไม่เคยมีหลักสูตรนี้อยู่เลย หรือการปรับปรุงหลักสูตร (curriculum improvement) หรือการทบทวนหลักสูตร (curriculum revision) ที่มีอยู่ก่อนแล้วให้ดีขึ้น

อนึ่ง Schneiderhan et al. (2019) นิยามว่า การพัฒนาหลักสูตร (curriculum development) คือ กระบวนการที่มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การประเมินความต้องการ (needs assessment) กำหนดเนื้อหา (determine content) เขียนเป้าหมาย (goals) และวางแผนการประเมิน (assessment) เพื่อให้มั่นใจว่าผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับ Preez (2014) ที่ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นชุดแผนเกี่ยวกับการสอน ซึ่งครอบคลุมการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการสอน และวิธีประเมินผลการเรียนรู้ (Preez, 2014)

จะเห็นว่า นักหลักสูตรได้ให้ความหมายและคำของการพัฒนาหลักสูตรไว้อย่างหลากหลาย แต่นักการศึกษาส่วนใหญ่ นิยมใช้คำว่า การพัฒนาหลักสูตร (curriculum development) เนื่องจากมีความหมายกว้างกว่า การสร้างหลักสูตร (สิทธิพล อาจอินทร์, 2563)

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการออกแบบ (design) และปรับปรุง (revise) โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

4.1.2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

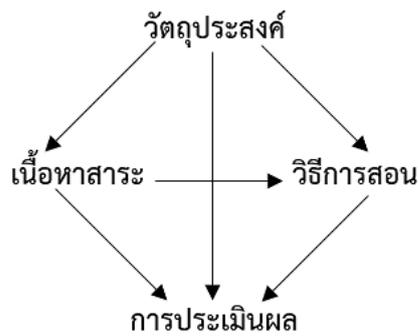
หลักสูตรทำหน้าที่เสมือน แผนที่เดินทาง (road map) ที่ชี้แนวทางให้ครู ผู้สอน และนักเรียนก้าวไปด้วยกันในเส้นทางแห่งการเรียนรู้ ซึ่งนักหลักสูตรเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้จะขออธิบายกระบวนการหลักที่ส่วนใหญ่เสนอไว้ตรงกันดังนี้

Schneiderhan et al. (2019) กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ชั้นแรกจะต้องวิเคราะห์สถานการณ์และความต้องการ ศึกษาว่า ผู้เรียนเป็นใคร พวกเขาขาดอะไร สังคมและโลกภายนอกมีความต้องการอะไร จากนั้นขั้นที่สองคือ ออกแบบเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ กำหนดว่าอะไรคือสิ่งที่ควรรู้ ทำได้ หรือเข้าใจ รวมถึงการเลือกวิธีการสอน กิจกรรม และทรัพยากรที่เหมาะสม จากนั้นจึงลงมือดำเนินการและประเมินผล นำหลักสูตรไปปฏิบัติ ทบทวนผลลัพธ์ ปรับแก้ให้เหมาะกับบริบทของผู้เรียนและสภาพแวดล้อม

กระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ด้วยว่าเป็นพื้นที่ของการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่กับสิ่งที่ควรจะเป็น (the gap between current state and desired state) การออกแบบหลักสูตรจึงไม่เพียงแต่กำหนดว่า จะสอนอะไร แต่หมายถึงผู้เรียนควรเป็นใคร เมื่อจบการเรียนรู้ และ สังคมต้องการพวกเขาทำอะไรได้ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้น กระบวนการนี้จึงไม่อาจละเลยเรื่องค่านิยม คุณธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2561) เสนอว่ากระบวนการหลักในการพัฒนาหลักสูตรทุกระดับมี 4 ขั้นตอน คือ การเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ (objectives) เป็นจุดเริ่มต้นก่อน เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์แล้วจึงกำหนดเนื้อหาสาระ (contents) โดยพิจารณาว่าสาระที่จะจัดนั้นทำได้ตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงไร จากนั้นจึงเป็นการนำสาระไปจัดให้เกิดการเรียนรู้ (methods) หรือการสอนที่ต้องเน้นให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระควบคู่กันไป เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์สาระ และจัดระบบการสอนและประเมินภาพรวมของหลักสูตร (evaluation) ว่าสัมพันธ์สอดคล้องกันเพียงไร เมื่อพิจารณาทั้งระบบแล้วจึงนำหลักสูตรไปใช้ โดยการประเมินผลจะมี 2 ขั้นตอน คือ การประเมินความพร้อมให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้ เมื่อใช้แล้วต้องมีการประเมินอีกครั้ง เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาทั้งระบบ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2561)

ภาพที่ 6 แนวทางและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
(ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2561)

ภาพข้างต้นแสดงให้เห็นว่า มีการจัดกลุ่มที่ต่อเนื่องกัน สมบูรณ์ในตัวของมันเอง และเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2561) ทั้งยังสะท้อนว่า หลักสูตรไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่มันคือ สิ่งที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (ongoing process) เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับผู้เรียนและสังคม ซึ่งการให้ความสำคัญกับขั้นตอนเชิงระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ ออกแบบ ดำเนินการ และประเมินผล เป็นหัวใจของการพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพ (Preez, 2014; Schneiderhan et al., 2019)

4.1.3 ความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการศึกษา เพราะเปรียบเสมือนรากฐานแห่งการเรียนรู้ ที่ขับเคลื่อนการเติบโตทั้งทางปัญญา สังคม และคุณค่าของผู้เรียน ตลอดจนสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยสามารถพรรณนาความสำคัญของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรได้เป็น 3 มิติ ดังนี้

1) มิติผู้เรียน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรช่วยให้ผู้เรียนได้รับโอกาสเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง และมีโครงสร้างการเรียนรู้ที่เป็นระบบ ไม่ใช่เพียงการสะสมเนื้อหา หากแต่เป็นการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ และทัศนคติอย่างมีเหตุผล ซึ่งเอื้อต่อการเติบโตอย่างรอบด้าน (Rawat Public School Blog, 2023) เมื่อผู้เรียนได้รับหลักสูตรที่มีความชัดเจนในวัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการสอน และวิธีประเมินผล จะส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (American University Blog, 2019) ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรจึงไม่ใช่เพียง สิ่งที่สอน แต่เป็น เส้นทาง ที่ช่วยให้ผู้เรียนก้าวจากสถานะหนึ่งไปยังอีกสถานะหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพ

2) มิติของผู้สอนและสถาบัน

การพัฒนาหลักสูตรสร้างกรอบและเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สอนสามารถดำเนินการสอนอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนลำดับเนื้อหา กิจกรรม และการประเมินผลให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ ซึ่งช่วยลดความไม่ชัดเจนและความสับสนในการสอน นอกจากนี้ หลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาและทบทวนอย่างต่อเนื่อง ยังช่วยให้องค์กรการศึกษาสามารถ ติดตาม ปรับปรุง และยืดหยุ่นได้ตามบริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพของการสอนและการจัดการเรียนรู้ในภาพรวม

3) มิติของสังคมและอนาคต

ระบบการศึกษามีบทบาทสำคัญในการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ทั้งในเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ดังนั้น หลักสูตรที่ดีต้องสามารถตอบสนองต่อเงื่อนไขเหล่านี้ได้ ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาหลักสูตรยังมีบทบาทในการสร้างพลเมืองที่มีความรู้ ทักษะ และคุณค่าที่สอดคล้องกับการเป็นสมาชิกที่มีส่วนร่วมในสังคม (Mahlangu, 2014) ด้วยเหตุนี้ หลักสูตรจึงไม่ใช่แค่โครงสร้างทางวิชาการ แต่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยให้ระบบการศึกษามีความทันสมัย มีความหมาย และมีส่วนในการขับเคลื่อนสังคม

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และเหมาะสมกับตนเอง เป็นกรอบและเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สอนและสถาบันสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีระบบ และสามารถปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลง และมีบทบาทต่อสังคมในแง่ของการเตรียมพร้อมผู้เรียนให้มีทักษะ คุณค่า และความรู้ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคสมัยใหม่ การให้ความสำคัญแก่กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจึงถือเป็นก้าวที่จำเป็นเพื่อให้ระบบการศึกษาไม่เพียง สอน แต่ เตรียมผู้เรียนสำหรับอนาคต

4.2 **ปรัชญาการศึกษา**

ปรัชญาการศึกษาเป็นรากฐานทางความคิดที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และแนวทางการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรสังคมศึกษา

4.2.1 **ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา**

ปรัชญา (philosophy) ถือเป็นศาสตร์แห่งการแสวงหาความจริง ความดี และความงาม ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ โดยมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า

philosophia หมายถึง ความรักในปัญญา (Encyclopaedia Britannica, 2025; ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2560) กล่าวได้ว่า ปรัชญาเป็นการใช้เหตุผลเพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของโลก มนุษย์ และสรรพสิ่งรอบตัว ตลอดจนตั้งคำถามถึงความหมายของการดำรงอยู่ คุณค่าทางศีลธรรม และความรู้ในระดับลึกซึ้ง สะท้อนให้เห็นว่าปรัชญาเป็นมากกว่าความเชื่อ แต่เป็นวิธีการคิดอย่างมีระบบและมีเหตุผลเพื่อค้นหาความหมายของชีวิตและโลกที่เราอยู่ร่วมกัน

เนื้อหาของปรัชญาครอบคลุมประเด็นพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่

- 1) อภิปรัชญา (metaphysics) ว่าด้วยธรรมชาติของความจริง การดำรงอยู่ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล
- 2) ญาณวิทยา (epistemology) ว่าด้วยที่มาของความรู้ วิธีการรู้ และความถูกต้องของความรู้
- 3) คุณวิทยา (axiology) ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าและศีลธรรม โดยรวมถึงสาขาย่อยคือ จริยศาสตร์ (ethics) และสุนทรียศาสตร์ (aesthetics)
- 4) ตรรกวิทยา (logic) ว่าด้วยหลักการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง (Curren, 2024/2025; Encyclopaedia Britannica, 2025; สิทธิพล อัจฉรินทร์, 2563)

แขนงทั้งสี่นี้เป็นรากฐานสำคัญของการคิดเชิงปรัชญาและเป็นพื้นฐานของศาสตร์อื่น ๆ ที่พัฒนามาภายหลัง โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งต้องอาศัยปรัชญาในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และคุณค่าของการเรียนรู้

ปรัชญามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในฐานะเครื่องมือแห่งการไตร่ตรอง การตั้งคำถาม และการหาความหมายของสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล การศึกษาปรัชญาจึงช่วยให้มนุษย์รู้จักวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจตนเองและเคารพผู้อื่นในสังคมที่หลากหลาย

ส่วน ปรัชญาการศึกษา (philosophy of education) หมายถึง การประยุกต์แนวคิดทางปรัชญามาใช้ในการอธิบาย วิเคราะห์ และตีความปรากฏการณ์ทางการศึกษา ทั้งในระดับแนวคิดและการปฏิบัติ โดยมุ่งตอบคำถามสำคัญ เช่น การศึกษาคืออะไร การศึกษาควรมุ่งไปสู่เป้าหมายใด ความรู้แบบใดที่ควรเรียนรู้ และ การสอนแบบใดที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และสังคม (Curren, 2024/2025) ปรัชญาการศึกษาจึงเป็นศาสตร์ที่วิเคราะห์ธรรมชาติของการเรียนรู้ บทบาท

ของครูและนักเรียน และคุณค่าที่สังคมควรส่งเสริมผ่านระบบการศึกษา และ Wrexham University (2025) อธิบายว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นกระบวนการใช้เหตุผลในการกำหนดลักษณะและเป้าหมายของการศึกษา เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและดำรงชีวิตร่วมกับสังคมได้อย่างมีความหมาย และรับผิดชอบ

Curren (2024/2025) กล่าวว่าปรัชญาการศึกษามีบทบาทหลัก 4 ประการ คือ

- 1) ด้านบรรทัดฐาน (normative function) กำหนดคุณค่าและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของการศึกษา เช่น การสร้างพลเมืองดี หรือผู้มีจิตสำนึกทางศีลธรรม
- 2) ด้านญาณวิทยา (epistemological function) วิเคราะห์ลักษณะของความรู้ วิธีการแสวงหาความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
- 3) ด้านอภิปรัชญา (metaphysical function) พิจารณาธรรมชาติของมนุษย์และโลก เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับธรรมชาติของตน
- 4) ด้านวิเคราะห์และวิพากษ์ (analytical/critical function) ใช้เหตุผลและหลักฐาน เพื่อประเมินแนวคิดหลักสูตร วิธีสอน และนโยบายทางการศึกษาอย่างมีวิจารณ์ญาณ

ปรัชญาการศึกษาจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่าง ทฤษฎี กับ การปฏิบัติ โดยทำให้การจัดการศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีทิศทาง มีเป้าหมายชัดเจน และมีพื้นฐานทางเหตุผล กล่าวได้ว่าปรัชญาการศึกษา คือ กรอบความคิดที่ใช้กำหนดแนวทาง เป้าหมาย วิธีการ และคุณค่าของการเรียนรู้ ซึ่งปรัชญาการศึกษาทำหน้าที่เสมือนเป็น เข็มทิศทางความคิด ของระบบการศึกษา ทั้งในด้านนโยบาย หลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน

4.2.2 ปรัชญาการศึกษากับการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

ในมิติของการพัฒนาหลักสูตร ปรัชญาการศึกษาเป็นกรอบคิดที่กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา วิธีการเรียนรู้ และการประเมินผลของผู้เรียนอย่างมีเอกภาพ (UNESCO, 2025) การกำหนดหลักสูตรแต่ละฉบับย่อมสะท้อนแนวคิดทางปรัชญาที่แตกต่างกันดังนี้

1) ปรัชญาสารัตถนิยม (essentialism)

ปรัชญาสารัตถนิยม (essentialism) เริ่มปรากฏขึ้นในสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะเมื่อ William C. Bagley ได้เสนอแนว The Essentialist's Platform ในปี.ศ.1938 ว่า การศึกษาคควรมุ่งเน้นสาระสำคัญ (essential knowledge) ที่ผู้เรียนทุกคนควร

ได้รับ (Bagley, 1938) แรงผลักดันหนึ่งมาจากความวิตกว่า ระบบการศึกษากำลังมี การอ่อนแอทางสติปัญญาและคุณภาพทางศีลธรรม ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่พร้อมต่อการแข่งขันในเวทีโลก (Dellap Perez Project, 2024)

สารัตถนิยมเชื่อว่า มีความรู้และทักษะพื้นฐานเป็นแก่นของอารยธรรมที่ผู้เรียนทุกคนควรได้รับ เพื่อเตรียมความพร้อมให้สามารถเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพและมีวินัย หลักสูตรและการสอนภายใต้ปรัชญานี้มีลักษณะเฉพาะดังนี้

- เน้น หลักสูตรแกนกลาง (core curriculum) ที่ประกอบด้วยวิชาพื้นฐาน เช่น การอ่าน การเขียน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษา ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์
- รูปแบบการสอนเป็นแบบครูเป็นศูนย์กลาง (teacher-centered) โดยครูเป็นผู้ชี้แนะ ส่งเนื้อหา และประเมินความรู้ของผู้เรียน
- เน้นการฝึกวินัยทางปัญญาและศีลธรรม เช่น ความรับผิดชอบ ความเพียร ความเคารพต่อกฎเกณฑ์ เพื่อฝึกผู้เรียนให้เป็น ผู้มีระเบียบวินัยและมีจิตสำนึก ต่อนโยบายและสังคม
- การประเมินมักใช้การสอบแบบมาตรฐาน (standardized tests) และแบบฝึกที่มีโครงสร้างแน่น เช่นการท่องจำ การเขียนข้อสอบ เพื่อวัดความพร้อมของผู้เรียน

หลักสูตรในระบบสหรัฐอเมริกาที่สะท้อนสารัตถนิยม คือการเคลื่อนไหว Back to Basics ในช่วงค.ศ.1970 ซึ่งเรียกร้องให้โรงเรียนกลับไปสอนเนื้อหาพื้นฐานอย่างเข้มข้น เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ในระดับโรงเรียนมัธยม ตัวอย่าง เช่น หลักสูตรที่มีวิชา reading, writing, mathematics, science เป็นศูนย์กลาง และจัดให้มีเวลาเรียนและการสอบอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ในมหาวิทยาลัยบางแห่งใช้หลักสูตรแกนกลาง (core curriculum) ที่ออกแบบให้ผู้เรียนต้องผ่านวิชาพื้นฐานทั้งทักษะและเนื้อหา ก่อนเข้าสู่การเรียนเฉพาะทาง

ในบริบทของหลักสูตรสังคมศึกษา การนำสารัตถนิยมมาใช้จะช่วยให้เนื้อหาสังคมศึกษาเน้นที่ แก่นสาระ เช่น ประวัติศาสตร์พื้นฐาน ระบบการปกครอง ภูมิศาสตร์ และเศรษฐกิจพื้นฐาน ซึ่งผู้เรียนทุกคนควรเข้าใจอย่างมั่นคง พร้อมกับการฝึกทักษะการคิดมีวินัยและจริยธรรมในบทบาทพลเมือง ตัวอย่างเช่น หลักสูตรที่กำหนดให้ผู้เรียนเรียนเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการเมืองของชาติ มรดกทางวัฒนธรรม และบทบาทพลเมือง และมีการประเมินผ่านการสอบเพื่อวัดความรู้พื้นฐานดังกล่าว วิธีการสอนอาจเน้นการบรรยาย/อธิบายโดยครูเป็นศูนย์กลาง และการฝึกทำแบบฝึกแบบมีโครงสร้าง เพื่อให้มั่นใจว่าผู้เรียนได้รับสาระแก่นอย่างครบถ้วน ในภาพรวม ปรัชญาสารัตถนิยมช่วยให้

หลักสูตรสังคมศึกษามีความชัดเจนในสาระและทิศทาง ให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานแน่น สร้างรากฐานของการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และรองรับการพัฒนาทางสังคมในระยะยาว

2) ปรัชญานิรันตรนิยม (perennialism)

คำว่า perennialism มาจากภาษาละติน perennis หมายถึง ยืนยาว หรือ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า (Pratiwi, 2023) แนวคิดทางการศึกษานี้มีรากฐานอยู่ในแขนงอภิปรัชญาและญาณวิทยาที่ยึดถือว่ามี ความจริง และ คุณค่า ที่เหนือกาลเวลา (universal truths) ซึ่งไม่ผันแปรตามยุคสมัย (Dellap Perez Project, 2024) โดยได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญา เช่น St. Thomas Aquinas ในยุคกลาง และต่อมา Mortimer J. Adler และ Robert M. Hutchins ซึ่งพัฒนาแนว Great Books และหลักสูตรแบบ liberal arts ที่มุ่งเน้นความรู้คลาสสิกเหนือกระแสนิยมทางการศึกษา

ปรัชญานิรันตรนิยมยืนยันว่า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการพัฒนาปัญญา (intellect) และคุณธรรม (moral character) ผ่านการเรียนรู้เนื้อหาที่ ยืนยง เช่น งานเขียนของนักคิดระดับตำนาน แนวคิดเชิงปรัชญา และวรรณกรรมคลาสสิก (Augsburg University, 2006; Fiveable, 2024) หลักสูตรตามแนวนี้นักอยู่ภายใต้ลักษณะดังนี้

- เน้น เนื้อหา (subject-centered) มากกว่าวิธีสอนหรือประสบการณ์ผู้เรียน
- เลือกเนื้อหาที่ถือว่าเป็น Great Ideas และ Great Books ซึ่งสะท้อนคำถามพื้นฐานของมนุษย์ เช่น ความดี สติปัญญา ความยุติธรรม
- วิธีสอนมุ่งเป็นแบบครูเป็นศูนย์กลาง (teacher-centered) โดยใช้วิธีถกเถียงแบบโซเครตีส (Socratic dialogue) ให้นักเรียนพิจารณาและวิจารณ์แนวคิด
- ไม่มุ่งเน้นทักษะชั่วคราวหรือการเตรียมอาชีพทันสมัย แต่มุ่งเตรียมผู้เรียนให้รับมือกับชีวิตอย่างมีเหตุผลและคิดอย่างรอบคอบ

ตัวอย่างที่ชัดเจน คือหลักสูตร Great Books ของ St. John's College (ซึ่งใช้หลักสูตรชุด Great Books ให้ผู้เรียนอ่านผลงานของนักคิดระดับโลก) และหลักสูตรแกนกลาง (core curriculum) ของ University of Chicago ที่ รวมงานเขียนจากนักคิดเช่น Aristotle, Plato, Shakespeare และ Newton เป็นต้น นอกเหนือจากนั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาที่นำนโยบายตามนิรันตรนิยมมาจัดหลักสูตรมานุษยนิยม (humanities) โดยให้นักเรียนอภิปรายอย่างลึกซึ้งในหัวข้อ What is justice? หรือ What should the good society look like? โดยใช้วิธี Socratic seminar และงานเขียนคลาสสิก (Teachers of Tomorrow, 2025)

การจัดเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษาตามนิรันตรนิยม จะเน้นการอภิปรายเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นพื้นฐานของสังคม เช่น ความเป็นธรรม สิทธิมนุษยชน และบทบาทของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ผ่านการอ่านและวิเคราะห์งานเขียนคลาสสิกหรือเอกสารต้นฉบับของนักคิดสำคัญ วิธีสอนจะเน้นการถกเถียงเชิงวิเคราะห์ (Socratic method) และครูทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนตั้งคำถาม ตรวจสอบ และสรุปด้วยตนเอง ผลคือผู้เรียนไม่ได้เพียงได้รับข้อมูลทางสังคม แต่พัฒนาความคิดวิพากษ์ และพร้อมรับบทบาทพลเมืองอย่างมีความหมายในโลกที่เปลี่ยนแปลง

3) ประชาธิปไตยพัฒนาการนิยม (progressivism)

ประชาธิปไตยพัฒนาการนิยม (progressivism) มีรากฐานมาจากปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยเกิดจากการต่อต้านระบบการศึกษาที่เป็นแบบถ่ายทอดความรู้แบบท่องจำและคงที่ (Encyclopaedia Britannica, n.d.) จุดเปลี่ยนสำคัญคือ นักคิดอย่าง John Dewey ที่เห็นว่าโรงเรียนควรเป็น ห้องทดลองของสังคม ที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและมีประสบการณ์จริง (Gibbon, 2019) ตาม Dewey การเรียนรู้ไม่ได้เกิดจากการรับข้อมูลเฉย ๆ แต่เกิดจากกิจกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและผู้คน (Simply Psychology, 2023)

ประชาธิปไตยพัฒนาการนิยมมองว่าผู้เรียนควรมีบทบาทเป็นศูนย์กลาง (learner-centered) และการจัดหลักสูตรควรอ้างอิงจากความสนใจของผู้เรียน ประสบการณ์จริง และการแก้ปัญหา (Dellap Perez Project, 2024) แนวคิดหลักประกอบด้วย

- การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (learning by doing) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริง แทนที่จะนั่งฟังครูถ่ายทอด
- การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และโครงการเป็นฐาน (experiential & project-based) การเรียนการสอนเชื่อมโยงกับชีวิตจริง สังคม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน
- พัฒนาผู้เรียนทั้งองค์ (whole child development) ไม่เพียงด้านสติปัญญาแต่รวมอารมณ์ สังคม และศีลธรรม
- บทบาทครูเป็นผู้สนับสนุนและชี้แนะ (teacher as facilitator) ครูไม่ใช่ผู้บรรยาย แต่เป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและแนะนำให้ผู้เรียนตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ และสร้างความรู้เอง (

ตัวอย่างสำคัญหลักสูตรตามแนวคิดประชาธิปไตยพัฒนาการนิยม คือ หลักสูตรของโรงเรียนทดลอง University of Chicago Laboratory Schools ที่ John Dewey ก่อตั้งขึ้นเพื่อ

ทดลองหลักสูตรที่ผู้เรียนเรียนผ่านการสำรวจ ปฏิบัติ และแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมจริง (EBSCO Research Starters, 2024) ตัวอย่างที่เป็นหลักสูตรสมัยใหม่ เช่น โครงการเรียนรู้ด้วยปัญหา (problem-based learning) ที่ให้ผู้เรียนร่วมกันทำโครงการแก้ปัญหาจริงในชุมชนก็ถือเป็นกรณีนำแนวคิดพื้นฐานของพัฒนาการนิยมไปใช้ (The Education Hub, 2021)

ในบริบทของหลักสูตรสังคมศึกษา แนวปรัชญาพัฒนาการนิยมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสังคมศึกษาไม่เพียงให้ความรู้เชิงเนื้อหา (เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง) แต่ยังมุ่งพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการมีส่วนร่วมทางสังคม แนวคิดปรัชญาพัฒนาการนิยมจึงสนับสนุนให้ผู้เรียนทำงานร่วมกัน แก้ปัญหาสังคมจริง และเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับชีวิตประจำวัน เช่น การให้ผู้เรียนวิเคราะห์ปัญหาทางสังคม การออกแบบแผนที่เพื่อแก้ปัญหาท้องถิ่น หรือการอภิปรายบทบาทพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย เมื่อหลักสูตรสังคมศึกษาถูกออกแบบภายใต้แนวคิดนี้ ผู้เรียนจึงไม่ได้เป็นเพียงผู้รับข้อมูล แต่เป็นผู้สร้างความรู้และพลเมืองที่มีความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์และมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพในสังคม

4) ปรัชญาปฏิรูปนิยม (reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยม หรือที่มักเรียกว่า social reconstructionism มีรากฐานในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักการศึกษาอย่าง Theodore Brameld และ George S. Counts เป็นผู้ริเริ่มแนวคิด โดยตอบสนองต่อสภาพสังคมที่ท้าทาย เช่น ความไม่เท่าเทียมทางสังคม สงคราม เศรษฐกิจถดถอย และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แนวคิดนี้เชื่อว่าโรงเรียนและระบบการศึกษาควรมีบทบาทเป็น ตัวแทนเปลี่ยนแปลงสังคม (agent of change) ไม่ใช่เพียงส่งผ่านความรู้แบบเดิมสู่ผู้เรียน (Encyclopaedia Britannica, 2025)

ภายใต้ปรัชญาปฏิรูปนิยม การศึกษาถูกมองว่าเป็นเครื่องมือกลางในการ สร้างสังคมใหม่ที่เป็นธรรมและเท่าเทียม โดยแนวคิดหลักมีดังนี้

- เน้น การวิพากษ์โครงสร้างสังคม ให้ผู้เรียนตั้งคำถามถึงสถาบัน ครอบครัว รัฐ และวัฒนธรรมที่อาจไม่เป็นธรรม
- หลักสูตรเป็น เนื้อหาปัญหาสังคมจริง เช่น ความยากจน เหยียดเชื้อชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการค้นหาและแก้ไข

- วิธีการสอนใช้แบบ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered) และเน้นประสบการณ์จริง (experiential learning) เช่น การทำโครงการชุมชน การบริการสังคม (service learning)

- ครูและโรงเรียนทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้ชี้แนะและผู้ร่วมมือกับชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคม

หนึ่งในตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการใช้ หลักสูตรรับมือปัญหาสังคม (social justice education curricula) ที่รวมเนื้อหาเรื่องสิทธิมนุษยชน การพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วมของนักเรียน เช่น หลักสูตรที่ออกแบบให้ผู้เรียนระบุปัญหาในชุมชนแล้วจัดทำโครงการแก้ไขจริง (Fiveable, 2024) นอกจากนี้ โรงเรียนที่เน้น การเรียนร่วมกับชุมชน เช่น โครงการ เรียนรู้ผ่านการบริการ (service learning) และ การเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่เมืองจริง (community-based project) ถือเป็น การนำแนวปฏิบัติมาใช้

สำหรับหลักสูตรสังคมศึกษาในสมัยใหม่ แนวปรัชญาปฏิบัตินิยมมีความสอดคล้องอย่างยิ่ง เพราะในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจโครงสร้างทางสังคม มีจิตสำนึกของพลเมือง และมีบทบาทในการพัฒนาสังคม แนวปฏิบัตินิยมเชื่อว่าเนื้อหาสังคมศึกษาควรไม่ใช่เพียงเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองแบบจำเพาะเจาะจง แต่ควรเป็นเวทีแห่งการตั้งคำถามและการปฏิบัติทางสังคม เช่น การวิเคราะห์ความไม่เป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจ หรือการทำโครงการแก้ไขปัญหาท้องถิ่น ผู้เรียนจึงได้พัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติที่มุ่งหวังให้เป็น ผู้เปลี่ยนแปลง ในสังคมที่มีพลวัต การจัดหลักสูตรสังคมศึกษาภายใต้แนวนี้นี้จึงควรมีลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) ประสบการณ์จริง และกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนไม่เพียงรับรู้แต่ได้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อสังคมอย่างมีความหมาย

5) ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (existentialism)

ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (existentialism) ปรากฏขึ้นเป็นกระแสหลักในปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ภายใต้อิทธิพลของนักคิดเช่น Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger และ Jean-Paul Sartre โดยมีแนวคิดสำคัญว่า การดำรงอยู่มาก่อนจำนวนนิยาม หรือ existence precedes essence ซึ่งหมายความว่ามนุษย์เกิดขึ้นก่อนที่จะถูกกำหนดนิยามหรือ

บทบาทใด ๆ และมีหน้าที่สร้างความหมายของตนเองผ่านการเลือกและการกระทำของตนเอง (Koirala, 2011)

ในบริบทของการศึกษา อรรถิถาวนิยมให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ และมีโอกาสสร้างตัวตน (identity) และความหมาย (meaning) ของตนเอง (Fiveable, 2024; Koirala, 2011) สามารถสรุปแนวคิดหลักได้ว่า

- ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) ระบบการสอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกเนื้อหา วิธีการเรียน และจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อสะท้อนลักษณะเฉพาะบุคคล
- เสรีภาพและความรับผิดชอบ (freedom and responsibility) ผู้เรียนได้รับเสรีภาพในการตัดสินใจ และยอมรับผลของการเลือกนั้น เป็นความรับผิดชอบของตนเอง
- ความหมายและตัวตน (meaning and identity) การจัดหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้มุ่งให้ผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับคุณค่า ความเชื่อ และตัวตนของตนเอง เช่น เราเป็นใคร เราจะเป็นอย่างไรร
- หลักสูตรยืดหยุ่น (flexible curriculum) หลักสูตรไม่ใช่ชุดเนื้อหาบังคับอย่างเดียว แต่เปิดให้เลือกเส้นทางเรียนและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเรียนรู้
- ครูในบทบาทผู้สนับสนุนและชี้แนะ (teacher as facilitator) ครูทำหน้าที่เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนตั้งคำถาม สะท้อนคิด และทำโครงการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่ผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว

หากผู้อ่านสืบค้นงานหลักสูตรอาจพบว่าไม่มีหลักสูตรที่ใช้คำว่า *existentialism* โดยตรงมากนัก แต่มีรูปแบบหลักสูตรที่สะท้อนแนวคิดอรรถิถาวนิยมอยู่มาก เช่น หลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกแบบโครงการงานของตนเอง (self-directed project) โดยเลือกรูปแบบ วิธีการ และหัวข้อที่สะท้อนตัวตนและความหมายของชีวิต เช่น การเขียนบันทึกสะท้อนความคิด (reflective journal) การอภิปรายประเด็นคุณค่า หรือการจัดทำโครงการที่เชื่อมโยงชีวิตผู้เรียน ในห้องเรียนที่มีแนวทางนี้ ผู้เรียนอาจได้รับเลือกหัวข้อตามความสนใจ เช่น บทบาทของพลเมืองในสังคมที่เปลี่ยนแปลง หรือ คุณค่าและตัวตนในยุคดิจิทัล แล้วจัดทำโครงการหรือเขียนบทความสะท้อน โดยครูเป็นผู้สนับสนุน เปิดคำถาม และกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและมีส่วนร่วม

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาสามารถนำแนวคิดอัตถิภาวนิยมมาประยุกต์ เนื้อหาสังคมศึกษาต้องไม่ถูกจำกัดเพียงให้ผู้เรียนรับข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวตนในฐานะ พลเมือง เลือกเส้นทางของตนในสังคม ทำโครงการที่เชื่อมโยงชีวิตจริง และสะท้อนคุณค่าของตนเอง ผู้เรียนจึงไม่ใช่เพียงผู้รับข้อมูล แต่เป็น ผู้คิดผู้เลือก ซึ่งเป็นความหมายสำคัญของพลเมืองในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมเกิดขึ้นรวดเร็ว

จากปรัชญาการศึกษาข้างต้นจะเห็นว่าปรัชญาการศึกษาไม่เพียงอธิบายการเรียนรู้ในเชิงทฤษฎี แต่ยังมีบทบาทชี้้นำการออกแบบหลักสูตร การเลือกสื่อการสอน การวัดและประเมินผล ตลอดจนการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งมนุษย์ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ คู่คุณธรรม และมีความสามารถปรับตัวในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมดุล (UNESCO, 2025) จึงสรุปได้ว่า ปรัชญาและปรัชญาการศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการศึกษา เพราะช่วยกำหนด ทิศทาง และ ความหมาย ของการเรียนรู้ให้มีความชัดเจน เป็นระบบ และมีคุณค่า การเข้าใจปรัชญาการศึกษาอย่างลึกซึ้งจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะในสังคมศึกษา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสังคมและคุณค่าของความเป็นพลเมืองที่ดี

4.3 ข้อมูลพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความเข้าใจใน บริบทของสังคม ทั้งในด้านโครงสร้าง วัฒนธรรม ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพราะหลักสูตรสังคมศึกษาไม่ได้มุ่งเพียงให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับโลกและสังคมเท่านั้น แต่ยังต้องสร้างความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น การออกแบบหลักสูตรจึงจำเป็นต้องอิงกับปัจจัยพื้นฐานที่หล่อหลอมลักษณะของสังคม เพื่อให้เนื้อหา จุดมุ่งหมาย และกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับสภาพจริงของชีวิตผู้เรียนและสังคม ข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่เป็นรากฐานของการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาดังกล่าว อธิบายโดยละเอียดได้ดังนี้

4.3.1 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรม นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตร เพราะจะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำไปใช้ในการกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร เพื่อให้

หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับบริบท และตอบสนองความต้องการของสังคม ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรจึงต้องทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย โครงสร้างของสังคม ค่านิยมในสังคม ธรรมชาติของคนในสังคม ศาสนาในสังคม วัฒนธรรมในสังคม และลักษณะสังคมตามความคาดหวัง (สิทธิพล อัจฉรินทร์, 2563)

1) โครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างของสังคมไทยแบ่งออกเป็นสังคมชนบทหรือสังคม เกษตรกรรม และสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ในปัจจุบันสังคมอุตสาหกรรมมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นต้องศึกษาโครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และแนวโน้มโครงสร้างสังคมในอนาคตเพื่อจะได้ข้อมูลมาจัดหลักสูตรว่า จะจัดหลักสูตรอย่างไรเพื่อยกระดับการพัฒนาสังคม เกษตรกรรมและเตรียมความพร้อมเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมตามความจำเป็น

2) ค่านิยมในสังคม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมเดียวกันมองว่ามีคุณค่าเป็นที่ยอมรับหรือเป็นที่ปรารถนาของคนในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาว่าค่านิยมใดควรจะได้รับ การเปลี่ยนแปลงหรือดำรงไว้ หรือค่านิยมใดควรสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมากที่สุด เช่น ค่านิยมของสังคมไทยเกี่ยวกับความเฉื่อยชา การถือฐานานุรูป การถือความสัมพันธ์ส่วนตัว การถือประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง การถืออำนาจ เป็นต้น ซึ่งน่าจะมีการเปลี่ยนแปลงเพราะไม่เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน ส่วนค่านิยมในเรื่องการรักษาความขยันขันแข็ง การกินอยู่อย่างพอเพียง เป็นต้น เป็นค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตรที่จะศึกษาและเลือกค่านิยมที่ดีและบรรจุไว้ในหลักสูตร เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้แก่ผู้เรียน

3) ธรรมชาติของคนในสังคม

ธรรมชาติของคนในสังคมย่อมแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพพื้นฐานทางวัฒนธรรมและค่านิยมนั้น ๆ เช่น จากสภาพวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคมไทย ทำให้คนไทยยึดมั่นในตัวบุคคลมากกว่าหลักการและเหตุผล ยกย่องบุคคลที่มีความรู้หรือการศึกษาสูง เคารพและ

คล้ายตามผู้มีวิญญูสูง ยกย่องผู้มีเงิน รักความเป็นอิสระและชอบการทำงานตามลำพัง นิยมยกย่องผู้มีอำนาจ เชื่อถือโชคกลางทางไสยศาสตร์ และนิยมการเล่นพรรคเล่นพวก เป็นต้น

ในการพัฒนาหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึงถึงธรรมชาติของคนในสังคม โดยพิจารณาว่าลักษณะใดควรจะคงไว้ ลักษณะใดควรเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสังคมไทยมากยิ่งขึ้น เพื่อนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตรสำหรับนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และสอดคล้องกับสภาพของสังคมในปัจจุบันต่อไป

4) ศาสนาในสังคม

ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ซึ่งบุคคลมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังนั้นสิ่งที่บรรจุไว้ในหลักสูตรควรเป็นหลักธรรมในศาสนาต่างๆ และควรเปรียบเทียบหลักธรรมของศาสนาเหล่านั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบว่าทุกศาสนามีเป้าหมายเดียวกัน คือ ให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี เพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีการทางศาสนาที่ตนนับถือ

5) วัฒนธรรมในสังคม

วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์อันสำคัญที่จะแสดงให้ทราบว่า เป็นในสังคมเดียวกันหรือของชนชาติเดียวกัน คนไทยย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชนชาติอื่น ไม่ว่าจะเป็น ภาษา วรรณคดี ศิลปกรรม ประติมากรรม ศิลปะ การพ้อนรำ ดนตรี การละเล่นต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตร จะต้องทำนุบำรุงรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามไว้ ตลอดจนมีวิจารณญาณในการเลือกวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาในไทย เพื่อป้องกันไม่ให้วัฒนธรรมอื่นมาทำลายความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาว่าวัฒนธรรมใดควรจะรักษาไว้ วัฒนธรรมใดควรจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพกาลเวลาและสภาพของสังคม

6) ลักษณะของสังคมตามความคาดหวัง

การเตรียมพัฒนาทรัพยากรให้มีคุณภาพ มีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรควรจะศึกษาข้อมูลหรือมีความรู้ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อที่จะสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าสังคมในอนาคต 5-10 ปีข้างหน้าจะเป็นเช่นไร แม้จะเป็นการยากแก่การพยากรณ์ แต่เป็นแนวทางที่จะช่วยพัฒนาประชากรให้แก่สังคมให้

สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของชาติ และในการผลิตคนให้แก่สังคมในอนาคตที่ทำได้แน่นอน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ลักษณะประชากรที่มีคุณภาพดี คือ มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี มีอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำประโยชน์แก่ครอบครัว เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ มีสติปัญญา หมั่นเสริมสร้างความรู้ความคิอยู่เสมอ มีนิสัยรักการทำงาน ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ และมนุษยธรรม (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546)

ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณาว่าจะจัดหลักสูตรอย่างไร รูปแบบใด จึงจะทำให้ประชากรมีคุณภาพดีหรือมีลักษณะตามที่สังคมความความคาดหวังพื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหลักสูตร

4.3.2 ด้านการเมืองการปกครอง

ข้อมูลพื้นฐานด้านการเมืองการปกครอง นับว่าเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญต้องพัฒนาหลักสูตร เพราะในแต่ละสังคมหรือประเทศ จะมีระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันออกไปและมีลักษณะเฉพาะ ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรที่พัฒนานี้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น ๆ

ข้อมูลด้านการเมืองการปกครองที่ควรนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย ระบบการเมืองการปกครอง นโยบายของรัฐ และรากฐานของประชาธิปไตย (สิทธิพล อัจฉรินทร์, 2563)

1) ระบบการเมืองการปกครอง

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม การศึกษาระบบการเมืองการปกครองจึงแยกกันไม่ออก หลักสูตรของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานมักจะบรรจุเนื้อหาสาระของระบอบการเมืองการปกครองไว้ เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เป็นต้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้ด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือในบางประเทศที่ต้องปลุกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองให้แก่ประชาชนของตนเอง มักจะให้ความสำคัญแก่ระบบการเมืองการปกครองเป็นอย่างมาก การพัฒนาหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานด้านการเมืองการปกครอง เพื่อเป็นข้อมูลในการ

กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร เพื่อพัฒนาประชาชนให้เข้าไปในทิศทางที่สังคมโดยรวมต้องการ

2) นโยบายของรัฐ

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงมีความจำเป็นต้องสอดคล้องกับระบบอื่น ๆ ในสังคม การที่จะทำให้ระบบต่าง ๆ สามารถเกื้อหนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน จึงมีความจำเป็นจะต้องประสานสัมพันธ์ระหว่างระบบเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงต้องมีนโยบายแห่งรัฐเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานของระบบต่าง ๆ ให้มีความต่อเนื่องและสอดคล้องซึ่งกันและกัน นโยบายของรัฐที่เห็นได้ชัดเจน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล เป็นต้น การพัฒนาหลักสูตรจึงควรพิจารณานโยบายของรัฐดังกล่าว เพื่อจะทำให้การจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐ

3) รากฐานของประชาธิปไตย

ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปีพ.ศ.2475 หลักสูตรในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาคน ควรที่จะได้วางรากฐานที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนและสังคมไทย เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนควรมุ่งเน้นพฤติกรรมประชาธิปไตยด้วย เพราะแม้ว่าประเทศไทยได้ปกครองระบอบประชาธิปไตยมานานแล้ว แต่ในทางปฏิบัติเราต้องยอมรับว่ายังไม่สมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากการที่ราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่รู้ถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองต่อรัฐ ไม่รู้ว่าตนเองมีความสำคัญมีสิทธิมีเสียงในการปกครอง ไม่รู้ว่าการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของตน ไม่เห็นความจำเป็นในการเลือกตั้ง เป็นต้น การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงแก้ไข การจัดการเรียนการสอนจึงควรเน้นเรื่องความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง ประชาชนรู้หน้าที่ของตนเองในระบอบประชาธิปไตย ให้สำนึกว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทุกคนในสังคม

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ในการพัฒนาหลักสูตร จะต้องพิจารณาถึงระบอบการเมืองการปกครองของประเทศ รวมทั้งรากฐานประชาธิปไตย เช่น การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เพื่อนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว และยังคงศึกษา นโยบายของรัฐ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล เป็นต้น เพื่อจะได้จัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวนโยบายดังกล่าวของรัฐ

4.3.3 ด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดในทุกระบบเศรษฐกิจ เพราะระบบเศรษฐกิจจะเจริญก้าวหน้าได้เพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในสังคมนั้น การพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ควรพิจารณาประเด็นต่อไปนี้ (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546)

1) การเตรียมกำลังคน

การให้การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการผลิตกำลังคนในด้านต่าง ๆ ให้เพียงพอ และสอดคล้องกับความต้องการในแต่ละสาขาวิชาชีพ เพื่อป้องกันการสูญเปล่าทางการศึกษา และเพื่อลดปัญหาการว่างงานอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ การเตรียมกำลังคนให้สนองความต้องการของประเทศนั้นต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับระดับความสามารถที่ต้องการ ซึ่งมีทั้งระบบผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการสาขาต่าง ๆ ระดับช่างฝีมือและระดับกรรมกร รวมทั้งต้องพิจารณาถึงแนวโน้มความต้องการทางเศรษฐกิจของประเทศในอนาคตด้วย

2) การพัฒนาอาชีพ

ประเทศไทยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตรและประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่อาศัยในชนบท อาชีพอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการบริการมีอยู่ในชุมชนเมือง ปัจจุบันมีการโยกย้ายถิ่นที่อยู่เข้ามาทำงานอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เพราะฉะนั้นการพัฒนาหลักสูตรควรเน้นการส่งเสริมอาชีพส่วนใหญ่ของคนในประเทศ จัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาอาชีพตามศักยภาพและท้องถิ่น เพื่อพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมเป็นการยกระดับรายได้ของคนในชนบทให้สูงขึ้น เพื่อลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ลดการล้นไหลของประชาชนเข้าไปทำงานตามเมืองใหญ่ สิ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่สำคัญที่นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องร่วมมือร่วมใจกันจัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาอาชีพให้บรรลุผล

3) การขยายตัวทางอุตสาหกรรม

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังพัฒนาจากเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ นักพัฒนาหลักสูตรควรศึกษาแนวโน้มและทิศทางการขยายตัวทางอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมด้านใดที่

ควรได้รับการพัฒนา เพื่อที่จะได้พัฒนาหลักสูตรให้สามารถพัฒนาเยาวชนให้มีความพร้อมสำหรับการขยายตัวทางด้านอุตสาหกรรม สามารถผลิตผู้จบการศึกษาที่สามารถเข้าไปสู่ภาคอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้นการศึกษาแนวโน้มการขยายตัวทางภาคอุตสาหกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรจะละเลยเสียมิได้

4) การใช้ทรัพยากร

การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อสนองความต้องการที่ไม่จำกัดของมนุษย์นั้น นักพัฒนาหลักสูตรควรให้ความสำคัญของเรื่องทรัพยากรโดยใช้หลักสูตรเป็นเครื่องปลูกฝังเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากร จัดทำหลักสูตรเนื้อหาวิชากิจกรรมและประสบการณ์ ในหลักสูตรที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจครบวงจร อันได้แก่ การผลิต การจำหน่าย การบริโภค การแลกเปลี่ยน การบริการโดยเน้นการปฏิบัติจริง และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์

5) การพัฒนาคุณลักษณะของบุคคลในระบบเศรษฐกิจของคนไทย

คุณลักษณะของบุคคลในระบบเศรษฐกิจของคนไทยยังขัดแย้งกับความเป็นจริงในระบบเศรษฐกิจ เช่น คนไทยมีรายได้ต่ำแต่ต้องการใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจสูงตามความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว หรือการเป็นเศรษฐกิจในระบบเปิด ทำให้สินค้าฟุ่มเฟือยหลังไหลเข้ามา ทำให้มีวัฒนธรรมใหม่ในหมู่เยาวชน สิ่งเหล่านี้เป็นคุณลักษณะของคนไทยในระบบเศรษฐกิจที่ต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนา การใช้การศึกษาเข้าไปแก้ไขจะเป็นวิธีการที่สำคัญและให้ผลในระยะยาวนั้น การพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณลักษณะของคนไทย ในหลักสูตรจะต้องบรรจุเนื้อหาสาระ และประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีการปลูกฝังจิตสำนึกในความรับผิดชอบ การสร้างค่านิยมในการทำงานร่วมกัน การไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักอดออม การมีสติรู้คิด การเสริมสร้างความสามารถในการผลิต การสร้างงานและการประกอบอาชีพ ถ้าหลักสูตรในระดับต่าง ๆ ได้บรรจุและปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ไว้ในแต่ละระดับการศึกษาแล้ว ผู้จบการศึกษาย่อมจะเป็นบุคคลที่สามารถพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ภายใต้ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม

6) การลงทุนทางการศึกษา

การจัดการศึกษาในทุกะดับต้องใช้งบประมาณของรัฐ โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดการศึกษาควรคำนึงถึงงบประมาณเพื่อการศึกษา แหล่งเงินที่จะช่วยเหลือรัฐในรูปแบบ

งบประมาณ ในการพัฒนาหลักสูตรควรจัดให้สอดคล้องกับงบประมาณของรัฐ ไม่ว่าในด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และต้องคำนึงถึงผลตอบแทนจากการลงทุนในด้านกำลังคนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจจะทำให้ทราบถึงสภาพของเศรษฐกิจในขณะนั้น รวมทั้งแนวโน้มของเศรษฐกิจในอนาคต ดังนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมกำลังคน การพัฒนาอาชีพ และพัฒนาเยาวชนให้มีความพร้อมเพื่อรองรับการขยายตัวทางอุตสาหกรรม เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วย

4.3.4 ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ (globalization) ที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกนี้นับตั้งแต่ยุคเกษตรกรรม (agricultural age) สู่ยุคอุตสาหกรรม (industrial age) เป็นการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสารสนเทศ (information age) ผลจากการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังกล่าว ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องเพิ่มความรู้ใหม่ ทักษะใหม่ และต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติใหม่ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมเนื้อหาสาระหรือวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะสื่อและอุปกรณ์การเรียนใหม่ ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ทางอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ คอมพิวเตอร์ การเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียม การเรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การสอนโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) การสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) และแท็บเล็ต (tablet) เป็นต้น ซึ่งในหลักสูตรปัจจุบันต้องมีการนำสื่อและอุปกรณ์การเรียนที่ทันสมัยเหล่านี้มาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ในการนำหลักสูตรไปใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด จึงควรมีการเตรียมครูและนักเรียนในการใช้สื่อการเรียนและอุปกรณ์เหล่านี้ให้เข้าใจชัดเจน

ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานด้านความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลในการมากำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร เช่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร แนวการจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติ คุณลักษณะที่สอดคล้องกับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

บทสรุป

การพัฒนาหลักสูตร หมายถึงกระบวนการวางแผน ออกแบบ ปรับปรุง และประเมินหลักสูตร อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อบริบทผู้เรียนและสังคม การพัฒนาหลักสูตรต้องดำเนินผ่านขั้นตอนสำคัญ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหา การจัดประสบการณ์ และการประเมินผล ซึ่งล้วนช่วยให้หลักสูตรมีความทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม อนึ่ง การพัฒนาหลักสูตรนี้มีความสำคัญในมิติผู้เรียน ผู้สอน และสังคม เพราะหลักสูตรที่มีคุณภาพจะช่วยยกระดับการเรียนรู้ เตรียมกำลังคนที่มีศักยภาพ และสนับสนุนการพัฒนาประเทศในระยะยาว

ในการพัฒนาหลักสูตร ปรัชญาการศึกษา มีฐานะเป็นกรอบความคิดที่กำหนดทิศทาง แนวทางการจัดการเรียนรู้ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสังคมศึกษา ปรัชญาการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญ เช่น สารัตถนิยม นิรันตรนิยม พิพัฒนาการนิยม ปฏิรูปนิยม และอัตถิภาวนิยม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการคัดเลือกเนื้อหา วิธีสอน และการประเมินผล แนวคิดเหล่านี้สะท้อนภาพอุดมคติของผู้เรียนที่สังคมต้องการ ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้แน่น ผู้มีเหตุผล ผู้มีประสบการณ์ตรงต่อสังคม หรือผู้มีความสามารถคิดด้วยตนเองและมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม จึงนับเป็นรากฐานที่หล่อหลอมปรัชญาของหลักสูตรสังคมศึกษาในแต่ละยุคสมัย

นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรยังต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐานด้านสังคมและวัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ข้อมูลเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สะท้อนความเป็นจริงของสังคมไทยและโลกสมัยใหม่ ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปกำหนดเนื้อหา และวัตถุประสงค์ของหลักสูตร อาทิ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ความต้องการของรัฐและ

ระบบประชาธิปไตย แนวโน้มทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอาชีพ ตลอดจนความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้

คำถามท้ายบท

1. ในทัศนะของท่าน การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษามีความหมายอย่างไร และองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องมีอะไรบ้าง
2. การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษามีความสำคัญต่อผู้เรียนและสังคมในปัจจุบันอย่างไร
3. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษาประกอบด้วยขั้นตอนใดบ้าง และแต่ละขั้นตอนมีบทบาทอย่างไรในการพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพ
4. รากฐานด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ส่งผลอย่างไรต่อการกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของหลักสูตรสังคมศึกษา
5. ปรัชญาการศึกษาสำนักต่าง ๆ เช่น สาร์ตถนิยม พิพัฒนาการนิยม หรืออรรถิภาวนิยม มีอิทธิพลต่อการออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาในด้านจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และการจัดการเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร
6. ระบบการเมืองการปกครองและนโยบายของรัฐมีความเชื่อมโยงอย่างไรกับการออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาในสังคมประชาธิปไตย
7. ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยส่งผลต่อการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรสังคมศึกษาอย่างไรบ้าง
8. ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลต่อบทบาทของครูสังคมศึกษาและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างไร
9. หลักสูตรสังคมศึกษาที่พัฒนาตามรากฐานด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี มีคุณค่าต่อผู้เรียนและสังคมอย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2560). *อุดมคติหลักสูตรสังคมศึกษาเพื่อปวงชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทัศนีย์ บุญเติม. (2551). *การสร้างหลักสูตร*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2561). *หลักการคิดการจัดการหลักสูตรและการสอน*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังัด อุทรานันท์. (2532). *พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร* (พิมพ์ครั้งที่ 3). คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิพล อาจอินทร์. (2563). *การพัฒนาหลักสูตร* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). *แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร*. The Knowledge Center.

ภาษาอังกฤษ

- Abbeshy, M. (n.d.). *Meaning, scope and functions of philosophy of education*. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.scribd.com/document/206943812/MEANING-SCOPE-FUNCTIONS-OF-PHILOSOPHY-OF-EDUCATION>
- Augsburg University. (2006). *Educational philosophies definitions and comparison chart*. Retrieved November 20, 2025 from https://web.augsburg.edu/~erickson/edc490/downloads/comparison_edu_philo.pdf
- American University Blog. (2019). *A guide to curriculum development*. Retrieved November 20, 2025 from <https://soeonline.american.edu/blog/curriculum-development/>
- Bagley, W. C. (1938). An essentialist's platform for the advancement of American education. *Educational Administration and Supervision*, 24(4), 241-256.
- Curren, R. (2023). *Handbook of Philosophy of Education*. Routledge.
- Dellap Perez Project. (2024). *Essentialism – Social Foundations of K-12 Education* (Chapter 8). Kansas State University Pressbooks. Retrieved November 20, 2025 from <https://kstatelibraries.pressbooks.pub/dellaperezproject/chapter/chapter-7-essentialism/>

- Encyclopaedia Britannica. (n.d.). *Philosophy*. In Encyclopaedia Britannica. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.britannica.com/topic/philosophy>
[Encyclopedia](#)
- Fiveable. (2024). *Major philosophical perspectives in education*. Retrieved November 20, 2025 from <https://fiveable.me/introduction-education/unit-2/major-philosophical-perspectives-education/study-guide/EXohYC6ZRLxGJnDf>
- Good, C. V. (1973). *Dictionary of education* (3rd ed.) McGraw Hill.
- Gibbon, P. (2019). John Dewey: Portrait of a progressive thinker. *Humanities*, 40(2). Retrieved November 20, 2025 from <https://www.neh.gov/article/john-dewey-portrait-progressive-thinker>
- Goucha, M. (2023, December 7). *Philosophy, a school of freedom: Teaching philosophy and learning to philosophize; status and prospects*. UNESCO. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.unesco.org/en/articles/philosophy-school-freedom>
- Koirala, M. P. (2011). Existentialism in education. *Academic Voices*, 1(1), 39-44.
- Mahlangu, V. P. (2014). Realigning the curriculum for the societal's needs in the 21st Century. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(27), 291-299.
<https://doi.org/10.5901/mjss.2014.v5n27p291>
- Pratiwi, D. H. (2023). The philosophy of perennialism. *Journal of Innovation in Teaching and Instructional Media*, 4(1), 28-38.
- Preez, P. (2014). Curriculum development as an approach: What are the elements of curriculum planning? *South African Journal of Education*, 34(2). Retrieved November 20, 2025 from https://www.scielo.org.za/scielo.php?pid=S0256-01002014000200012&script=sci_arttext
- Saylor, J. G., & Alexander, W. M. (1974). *Planning curriculum for schools*. Holt, Rinehart and Winston.

- Schneiderhan, J., Guetterman, T. C, & Dobson, M. L. (2019). Curriculum development: a how to primer. *Fam Med Community Health*, 8;7(2):e000046. doi: 10.1136/fmch-2018-000046. PMID: 32148703; PMCID: PMC6910735.
- Simply Psychology. (2023, November 7). *John Dewey on Education: Impact and Theory*. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.simplypsychology.org/john-dewey.html>
- Sprouts Schools. (2023). *Learning by doing: Progressive education in action*. Retrieved November 20, 2025 from <https://sproutsschools.com/john-deweys-4-principles-of-progressive-education/>
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. Harcourt, Brace & World.
- Teachers of Tomorrow. (2025, May 27). *The most common teaching philosophy examples in 2025*. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.teachersoftomorrow.org/blog/insights/teaching-philosophy-examples/>
- The Education Hub. (2021). *Dewey's educational philosophy*. Retrieved November 20, 2025 from <https://theeducationhub.org.nz/deweys-educational-philosophy>
- UNESCO. (2025, August 27). *What you need to know about curriculum*. Retrieved November 20, 2025 from <https://www.unesco.org/en/curriculum/need-know>

ภาพ

ภาพที่ 6 แนวทางและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร. จาก *หลักการคิดการจัดการหลักสูตรและการสอน*, โดย ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2561.